

ПРАВО НА ПЕНЗИЈУ СТОЈИ ПОД НЕПОСРЕДНОМ ЗАШТИТОМ УСТАВА

Закон о пензијском и инвалидском осигурању СР Србије у чл. 48. прописује:

„(1) Уживаоцу пензије који ступи у радни однос или обавља самосталну делатност обуставља се исплата пензије за време трајања радног односа, односно обављања самосталне делатности.

(2) Друштвеним договором закљученим између Савеза синдиката Србије, Републичке заједнице за запошљавање, Републичког извршног већа и Заједнице може се предвидети могућност исплате пензије, односно дела пензије и за време запошљања, односно обављања самосталне делатности уживалаца пензије”.⁽¹⁾

Поставља се озбиљно питање, да ли постоје уставне и законске могућности оваквог решења, које доводи не само до потпуног, као што се овде предвиђа, него ма и делимичног, *одузимања* већ стечене пензије људима, и то само због тога, — и то је баш парадоксално — што после оствареног права на пензију, *могу још нешто да раде*, и да тим радом нешто и зараде.

Покушаћемо, на најкраћи могући начин, да на ово питање овде одговоримо, и то искључиво на основу *важећих* уставних и законских прописа, дакле, *de lege lata*, који уређују и утврђују друштвено-економски и правни систем у СФРЈ, и обавезе и права радника произвођача и стваралаца у систему и на основу њега. А међу њиховим правима, да додамо још одмах, право на пензију заузима веома истакнуто место, због чега му је дата заштита, непосредно на основу Устава.

I

Темељи права на пензију, као и свих других основних права и слобода човека и грађанина у СФРЈ, дати су већ у уводном, другом (II) начелу Устава СФРЈ.

У другом (II), основном начелу Устава СФРЈ утврђена је и прокламована *неприкосновена* основа положаја и улоге човека, као грађанина СФРЈ, и она, између осталог, садржи:

(1) Закон је објављен у Службеном гласнику Србије бр. 51/72. ступио је на снагу 24. децембра 1972. године с тим да се има примењивати од 1. јануара 1973. године. — чл. 108.

право човека:

а) да ужива плодове свога рада и материјалног напретка друштвене заједнице, и као *појединац* и члан радне заједнице, а према начелу „сваком према способностима — сваком према његовом раду“ (3).

б) на једнакост права, дужности и одговорности људи, у складу са *јединственом* уставношћу и законитошћу (Постоји дакле, *само једна* уставност и законитост у СФРЈ за све њене грађане!).

в) на *економску и социјалну сигурност и стабилност* (3). Као основа ових његових права, стоји човекова *највиша обавеза* по Уставу СФРЈ, да *ради*, и да *својим радом обезбеђује развитак материјалне основе сопственог и друштвеног рада* и да *доприноси задовољавању других друштвених потреба*.

Пошто је утврдио овакав садржај и значај ових основних права и дужности човека, па их, даље, на истом месту, учинио још и средишњом осномом самог друштвено-економског и политичког система у нас, Устав им даје своју највишу, уставну заштиту, и то просто на монументалној основи, речима:

„... сваки облик управљања производњом и другим друштвеним делатностима и сваки облик расподеле који — у виду бирократске самовоље и привилегија заснованих на *монолистичком* положају... — *изопачава друштвене односе засноване на оваквом положају човека*, супротан је појединачним и општим интересима човека и друштвено-економском и политичком систему утврђеном у овом уставу“ (4).

(2) Усвајањем овог начела, Устав је, да тако кажемо, укorenено економске разлике, јер плодови рада треба да припадну према способностима и раду, који је сваки појединац у стању да даде. За сада и ово је само делимично, јер степен развоја и стање материјалних могућности, у садањим условима, не допушта његово потпуно остварење, што се усталоом дугује и нерешивости проблема најспособнијих, проблема који представља неотклоњиви али и нерешиви камен спотницања, и најдубљу унутрашњу противречност, сваке тоталитарне егалитичке доктрине и њене политике.

(3) Идеја да се обезбеди материјална сигурност и стабилност људи, *на основу рада*, није ни нова, ни само наша, већ је део повезаности и „делине“ света, која је у наше време добила своју свеопшту, светску, универзалну основу, а и свој израз у Повељп Уједињених нација. Наше је овде начин утврђивања тих права непосредно у самом Уставу СФРЈ, што им даје снагу правне обавезности и непроменљивости на целој територији СФРЈ, све докле. док Устав не буде промењен или — укинут! Види и закон о ратификацији Пакта о међународним, социјалним и културним правима (Сл. л. СФРЈ бр. 7/71).

(4) Односне одребе II уводног начела гласе:

„Социјалистички систем у Југославији заснива се на односима међу људима као слободним и равноправним произвођачима и ствараоцима, чији рад служи искључиво задовољавању њихових личних и заједничких потреба.

У складу с тим, неприкосновену основу положаја и улоге човека чини:

— право човека, као појединаца и члана радне заједнице, да ужива плодове свога рада и материјалног напретка друштвене заједнице према начелу: „Свако према способностима — свакоме према његовом раду“, уз обавезу да обезбеђује развитак материјалне основе сопственог и друштвеног рада и да доприноси задовољавању других друштвених потреба;

— једнакост права, дужности и одговорности људи, у складу с јединственом уставношћу и законитошћу;

— солидарност и сарадња радних људи и радних организација, њихова заинтересованост и слободна иницијатива у развијању производње и других друштвених и личних делатности у корист човека и његове друштвене заједнице;

— економска и социјална сигурност човека.

Друштвено-економски и политички систем произилази из оваквог положаја човека и служи њему и његовој улози у друштву.

II

Конституисање, садржај и значај свих основних права човека непосредно је, текстуално утврђен и уређен самим Уставом СФРЈ:

1. — „Слобода и права човека и грађанина (СФРЈ) *неотуђиви* су део и израз социјалистичких и демократских односа заштићених овим уставом”, каже се у чл. 32. Устава СФРЈ, да би се на истом месту, у ставу другом чл. 32. утврдило као *уставно начело*, и ово:

„... Слобода и права остварују се у међусобној солидарности људи у *испуњавању дужности* сваког према свима и свих према сваком” (5). Тако и чл. 1. Закона о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања (Сл. л. СФРЈ, бр. 35/72 (6)). Једно од свих основних права и слобода човекових, *права на рад и слобода рада*, утврђено је у чл. 36/1 Устава, где се исто тако утврђује и начело, да су *неотуђива права стечена на основу рада*. — 36/8. (7), а једно од ових права јесте *право на лични доходак на основу рада*, — чл. 12. и 14. Устава и XXI Амандман уз Устав (8).

Сваки облик управљања производњом и другим друштвеним делатностима и сваки облик расподеле који — у виду бирократске самовоље и привилегија заснованих на монополистичком положају, или у виду приватно-сопственичке себичности и партикуларизма — изопачава друштвене односе засноване на оваквом положају човека, супротан је појединачним и спштим интересима човека и друштвено-економском и политичком систему утврђеном у овом уставу.”

(5) Чл. 32. Устава СФРЈ гласи: „Слободе и права човека и грађанина неотуђиви су део и израз социјалистичких и демократских односа заштићених овим Уставом, у којима се човек ослобађа од сваке експлоатације и самовоље и личним и удруженим радом ствара услове за свестрани развитак и слободно изражавање и заштиту своје личности и за остваривање људског достојанства.

Слободе и права остварују се у међусобној солидарности људи и испуњавањем дужности сваког према свима и свих према свакоме.”

(6) Чл. 1. Закона о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања гласи: „(1) Пензијским и инвалидским осигурањем радници (у даљем тексту: осигуранци) обавезно осигуравају себе и чланове својих породица ради обезбеђења социјалне сигурности.

(2) Права из пензијског и инвалидског осигурања обезбеђују осигураници, по начелима узајамности и солидарности, у самоуправним интересним заједницама пензијског и инвалидског осигурања (у даљем тексту: заједница).

(7) Односне одредбе чл. 36. Устава гласе:

„Зајемчени су право на рад и слобода рада” — ст. 1. „Права стечена на основу рада неотуђива су” — ст. 8. „Грађанима који су неспособни за рад а немају средстава потребних за издржавање, друштвена заједница пружа помоћ”. — ст. 10. „Ко неће да ради а способан је за рад не ужива права и друштвену заштиту који припадају човеку на основу рада.” — ст. 11.

(8) Чл. 12. Устава гласи: „Сваком радном човеку у радној организацији припада, сагласно начелу расподеле према раду, лични доходак према резултатима његовог рада и рада радне јединице и радне организације као целине.” Текст овог члана замењен је Амандманом XXI уз Устав СФРЈ, где је у тачци 3, ст. 2. исто тако загарантован сваком раднику „*лични доходак соразмерно резултатима његова рада и његовом личном доприносу успеху и развоју организације* који је дао својим укупним, текућим и минулим радом у њој.”

„Зајемчује се сваком раднику у удруженом раду друштвеним средствима да на основу свог рада остварује лични доходак и друга права најмање у висини односно обиму који обезбеђује **ЊЕГОВУ СОЦИЈАЛНУ СИГУРНОСТ И СТАБИЛНОСТ**”, — каже се у тачци 5. Амандмана, пошто је у тач. 1, ст. 2. ова права радника прогласио за *неотуђива*.

Чл. 14. Устава у ставу 1. прописује: „Радни људи који личним радом самостално врше културну, професионалну и другу сличну делатност имају у начелу исти друштвено-економски положај и у основи иста права и обавезе као и радни људи у радним организацијама”.

Из свега овога нужно излази да је право на пензију човека и грађанина *право стечено на основу рада*, признато и утврђено, као корелат, самим уставом загарантоване, његове *материјалне и социјалне сигурности и стабилности*, и као такво је *неотуђиви део* и израз социјалних и демократских односа утврђених Уставом.

Као такво, право на пензију, једном стечено од стране човека, неотуђиво је и неповредиво и у односу на њега — 36/8. Устава и чл. 2. и 3. наведеног Закона (9).

Дакле, исто тако, како су неотуђива и неповредива основна уставна права човека: право на слободу, право на рад и доходак од тога рада, тако је неповредиво и право на пензију, као стварни и правни, уставни израз и исход ових права и у корист појединаца, њихова ствараоца и носиоца.

2. — И држава, и друштвена заједница, имају свој посебан интерес у томе, да на овај начин, пензијсм, буде обезбеђена *социјална и материјална сигурност* човека произвођача и ствараоца. Обезбеђена као узврат за пуно испуњење свих његових обавеза у време четрдесетогодишњег рада, у чему у једна и друга имају и те какав свој озбиљан интерес и корист.

Ценећи и једно и друго, по њиховом правом значају, уставотворац је сматрао за потребно да напред наведеним, и другим, одредбама о осигурању материјалне и социјалне сигурности и стабилности сваком раднику, на основу рада, даде највишу, своју, уставну, заштиту, конституишући ту сигурност и стабилност прво, као неотуђиво право на лични доходак из рада, у току трајања и обављања рада, а после завршетка рада, са садржајем радног односа, правом на пензију.

Код оваквог решења основних услова, од чијег испуњења зависи стицање и остварење права на пријем пензије, посебно, *пуне старосне пензије*, треба имати на уму, да су они *резултат сталних и трајних обавеза* појединца као радника-осигураника. Обавеза, на чије је извршење при раду он теран чак и силом јавног поретка, све док се испуњењем ових услова за пријем пензије ове његове не мале и многоструке обавезе *не претворе у његово право на пријем пензије*, и *обавезу* социјалног осигурања да му *износ те пензије плаћа*.

Према већ наведеним одредбама Устава, те су обавезе радника-осигураника бројне, трајне и дуге, а битно их карактерише то да их не врши само у своју корист него и у корист других, државе и друштвене заједнице, а што извире из начела солдарности и сарадње, која су основа

(9) Закон о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања, чл. 2, гласи: „Основна права из пензијског и инвалидског осигурања, у смислу овог закона, су:

1) право на старосну пензију — за случај старости;

2) право на инвалидску пензију и право на професионалну рехабилитацију и запослење с одговарајућим новчаним накнадама — за случај смањења или губитка радне способности (инвалидности);

3) право на новчану накнаду — за случај телесног оштећења;

4) право на породичну пензију — за случај смрти осигураника. чл. 3. истог Закона гласи: „(1) Основна права из пензијског и инвалидског осигурања проишлазе и одређују се на основу радног доприноса осигураника оствареног текућим и минулим радом.

(2) Радни допринос остварен минулим радом од нарочитог је утицаја на начин утврђивања пензијског основа и одређивања висине пензије и усклађивања пензија са економским кретањима, и на обезбеђење средстава за пензијско и инвалидско осигурање”.

друштвено-економског система уређеног уставом. На првом месту, ту је обавеза на рад, и на то, да тај рад буде организован и вршен у *радном односу*, или да има такав карактер и садржај, у односу на стицање права из осигурања, па и права на пензију.

Друго, само помоћу таквог рада, радник-осигураник обезбеђује материјалне основе, и свога, и друштвеног рада, и доприноси задовољавању *других друштвених потреба*, а све то према начелима узајамности и солидарности, — Амандман XXI тач. 3, ст. 3. и тач. 5. ⁽¹⁰⁾.

Треће, да би стекао право на пуну старосну пензију, радник-осигураник је *обавезан да ради пуних четрдесет година*, и да се за све то време плаћа Фонд осигурања, који код *самосталне делатности* плаћају у целини радници-осигураници, пошто је њихов рад по свом садржају и значају, и у погледу права на осигурање, и стицање права по основу осигурања, изједначен у свему са радом који се врши у *радном односу*.

3. — Начело узајамности и солидарности је свеопште по Уставу, и оно обухвата све радне људе *по основу њихова рада*. Као и у раду; који се врши у *радном односу*, чији је институт, садржај и значај, дат у првом реду у Закону о радним односима, тако и у личном раду који се остварује у вршењу *самосталних делатности*, постоје све одговарајуће обавезе, а лични доходак има исту двоструку функцију: да обезбеди социјалну и материјалну сигурност и стабилност његовог носиоца, и да подмирује део друштвених и државних потреба.

Дакле, не само у односу на питање осигурања него и у осталом свом делу и садржају, изједначени су лични рад вршен кроз *самосталну делатност*, са оним из *радног односа*, али ипак нешто на штету оног првог, јер његов носилац плаћа *сам све доприносе*, док то код носилаца рада у радном односу није случај.

Уосталом, све ово стоји и као нужна последица оне фундаменталности и универзалности, коју има *људски рад* за друштвено-економски систем по Уставу СФРЈ, о чему смо напред говорили.

Оваква стварна и правна основа нашег система, већ по себи, говори колико су јединствени, боље рећи, истоветни по свом садржају и значају, рад вршен у *радном односу*, и у *самосталним делатностима*. То потврђује и Амандман XXIV, Основни закон о радним односима, посебно чл. 138 ⁽¹¹⁾.

Ова истоветност огледа се такође и у томе, што је *јавни поредак* њу и посебно прихватио и потврдио, учинио је делом себе, оног момента када је уговор о осигурању носилаца личног рада у самосталним делатностима прихватио, како је то на пример учинио код Уговора о осигурању адво-

(10) Амандман XXI, види тач. 6).

(11) Чл. 9. Закона гласи:

„(1) Право на старосну пензију стиче осигураник када наврши 60 година (мушкарац) односно 55 година живота (жена) и пензијски стаж од 20 година.

(2) Осигураник који није навршио пензијски стаж од 20 година, стиче право на старосну пензију када наврши 65 година (мушкарац) односно 60 година живота (жена) и најмање 15 година стажа осигурања, под условом да је део тог стажа навршен у одређеном раздобљу. Друштвеним договором утврђује се који део стажа осигурања и у ком раздобљу треба да буде навршен као услов за стицање права (густина стажа осигурања).

(3) Осигураник који наврши 40 (мушкарац) односно 35 (жена) година пензијског стажа, стиче право на старосну пензију без обзира на године живота.”

ката. Тако је и по Уставу — чл. 14, тако је, да иронија буде већа, и по чл. 48. Закона о инв. и пенз. осигурању Србије, у коме су везане исте последице, за обављање *самосталне делатности*, као и за рад у *радном односу*, — обустава исплате пензије!

Морамо овде ипак истаћи, да ова „истоветност“ по чл. 48 наведеног Закона, има бар један недостатак. Наиме, решење из овог прописа, у односу на обављање самосталне делатности, поред осталог, не може се довести у склад ни са начелом *do ut des*, које је код овог осигурања потпуно индивидуализовано, с обзиром да носиоци овог рада, *сами плаћају све износе за осигурање*, као једини материјални основ на коме њихова пензија почива, и из кога настаје, *пошто је унапред у целости покривена и обезбеђена овим уплатама*.

Овако унапред уплаћена пензија има да обезбеди и овим носиоцима личног рада ону социјалну и материјалну сигурност и стабилност, коју захтева и гарантује Устав, и то у време када се више *не може*, или, још боље, *не мора* радити, да би се тим радом могла даље обезбеђивати. Због начела, на коме је засновано, а то је *do ut des*, осигурање ових радника по основу личног рада, у чему заједница нити било ко други, ни делимично не учествује, њихово остваривање права на пензију није ништа друго него враћање, и то *само делимично*, онога што су они већ уплатили⁽¹²⁾. Све је ово ближе прицизирано и утврђено одговарајућим уговорима о осигурању носилаца личног рада у самосталним делатностима, а што се тиче адвокатуре, односно адвоката са територије Србије, то је уређено и последњим Уговором о спробојењу осигурања адвоката-чланова Адвокатске коморе у СР Србији и Адвокатске коморе у АП Војводини, који је ступио на снагу 1. јануара 1969. године, слично је и за остале адвокате-чланове других комора у Југославији⁽¹³⁾. (Сл. гласник Србије бр. 8/69).

4. — Полазећи од наведених начела, и у њима утврђених права радника-осигураника, као корелата његових унапред му наметнутих и од њега извршених обавеза, Устав утврђује оно што је најбитније у њиховом садржају, утврђује оно основно и трајно, што одређује човеков положај у друштву, а то су *рад и резултати рада*, како се то дефинише већ и у чл. 7. Устава: „...Једино рад и резултати рада одређују материјални и друштвени положај човека“.

И оно што је битно у овом раду и његовим резултатима, јесте то да је он непосредно везан за личност човека. То је рад одређене личности, једном речју, то је *човеков рад*. То потврђује и начело из ст. 2,

(12) Чл. 138. Основног закона о радним односима (Сл. л. 12/70) у односном делу гласи:

„(1) Радни људи који личним радом самостално врше културну, професионалну или другу сличну делатност (самостални уметници, адвокати, самосталне занатлије и сл.) имају право да удружују свој рад и образују привремене или трајне радне заједнице.

(2) По основу свог личног рада радни људи из ст. 1. овог члана имају у основи исти друштвено-економски положај и исте дужности и права као и чланови радних заједница радних организација“. Види и Амандман XXIV уз Устав СФРЈ.

(13) У београдском недељнику НИИ, бр. 1157. од 11. марта 1973. под насловом „Ко су наши пензионери“, објављено је писмо Благоја Војиновића, у коме се тврди, да само код стажа од 25,5, (узето просечно за све ст. и инв. пензионере) и улагања кроз то време, и његовог уредног капиталисања, припадајућа пензија после тога, износи чак и нешто мање од камате, коју Завод за осигурање добија на плаћени допринос осигураника. Према овоме, „главница“ остаје у целини Заводу!

чл. 7. Устава, у коме се прокламује да „нико не може непосредно или посредно стицати материјалне и друге користи експлоатацијом туђег рада” (14).

Треба истаћи даљу битност овог начела, битност баш за положај и субјективитет човека-радника и ствараоца, по Уставу, а то је, да су резултати рада *неодвојиви* од самог рада, што је и природно, када имамо на уму напред истакнуто начело о двострукој функцији и улози резултата рада по Уставу, да служе као основа унапређења материјалних и задовољења других друштвених потреба, као и личној сигурности и стабилности човека-радника.

Све ово је само друга страна оне, међу осталим, *највише* обавезе човека-радника, о којима смо напред говорили, а та *највиша* обавеза човека јесте *да ради*, да ради све док је *биолошки* способан за користан рад, — чл. 36, ст. 10. и 11. Устава, на основу чега човеку-раднику и ствараоцу припадају и остала основна права и слободе по Уставу.

На овај начин, Устав даје раду и резултатима рада такав значај за сам систем друштва, да они чине његову, не само фундаменталну него и опште јединствену универзалну основу, без које се друштво по њему организовано, ниједног тренутка не може замислити, чак ни у самој својој егзистенцији. Ту је одмах и човек, произвођач и стваралац, као носилац рада у потпуности, и само делимични корисник његових плодова, јер остали део иде у корист државе и друштвене заједнице.

А један од тих плодова рада је и пензија његова носиоца, која после испуњене обавезе рада у радном односу или самосталним делатностима, и тиме истрошености његове радне и биолошке способности за рад, *ступа у функцију заштите његове социјалне сигурности и стабилности, гарантоване Уставом, пошто је то престао бити лични доходак од рада, када је већ уложени и дати рад исцрпио и потрошио радну способност радника до те мере, да се ова његова сигурност и стабилност не може више постићи на основу рада, већ једино на основу резултата рада, у облику права на пензију, стеченог извршеним радом*. Стога је и право на пензију исто тако *неотуђиво од свог титулара*, као што су неотуђива и сва остала права стечена на основу рада, како то и утврђује већ наведени чл. 36, ст. 8. Устава СФРЈ, па му је *на овај начин дата и заштита истога ранга и снаге*, као и праву на рад и праву на лични доходак од рада. Тако је у свему по Уставу СФРЈ све дотле, док смо ми на основу њега *правна држава*, као што уистини јесмо.

III

Закон о основним правима из пензијског и инвалидског осигурања (Сл. лист СФРЈ бр. 35/72), у потпуности усваја сва напред изнета уставна начела. Доследно томе, и он утврђује *обавезу* осигурања за сваког поје-

(14) Односне одредбе у овом делу овог уговора, гласе: у чл. 21: „За социјално осигурање адвоката плаћају се доприноси предвиђени Основним законом о организацији и финансирању социјалног осигурања за адвокате. Доприноси се обрачунавају и плаћају од основа осигурања по овом уговору и по стопама доприноса које одреде скупштине комуналних односно републичких заједница социјалног осигурања за лица у радном односу, прерачунатим на нето износе.”

динца у радном односу, на основу начела узајамности и солидарности, и то као основу за настанак и коришћење свих основних права из пензијског осигурања, која произлазе и утврђују се на основу радног доприноса, оствареним текућим и минулим радом, и одговарајућих уплата новчаних доприноса у Фонд осигурања, за све време трајања радног односа, — чл. 1—4. наведеног Закона (15).

Да би се и трајно очувала Уставом дефинисана и утврђена установа пензије, њена вредност и садржај која има да представља ону материјалну и социјалну сигурност сваког грађанина СФРЈ, на основу рада, и њена валоризација је исто тако гарантована на савезној основи.

Да би се и трајно, иако не никако потпуно и адекватно, очувала ће још више доприносити њеној непотпуности и неадекватности, а што билност сваког грађанина СФРЈ, на основу рада, и у виду пензије, њена је валоризација исто тако гарантована на савезној основи у чл. 34. наведеног Закона. Тиме је и сама валоризација пензија, на одређени начин, ушла у домен основних права из пензијског осигурања, јер је тако и она учињена безизузетном и обавезном, као и сва остала основна права, на савезној основи. За жаљење је, да је при оваквом регулисању права на валоризацију законодавац пропустио да је учини обавезном унатраг, а што ће још више доприносити њеној непотпуности и неадекватности, а што је још горе, може доћи приликом регионалних решења републичких, покрајинских, па чак и ужих — до неједнакости права грађана, и повреде њихових права гарантованих Уставом (16).

Имајући пред очима овакво уставно, и на основу тога, своје решење, решење на општејугословенској, савезној, државној и друштвеној основи, овај Закон остварење права на стечену пензију, нарочито пуну старосну пензију (чл. 9—12. Закона) и њену исплату уживаоцу, не ставља у зависност од било каквих услова, па ни од „прихода“ које би уживалац пуне старосне пензије могао да „заради“ у било ком износу. Горе смо већ изнели, да су такав рад и резултати рада, због радне и биолошке истрошености уживаоца пензије, после 40 година ефективног рада и 60, па 65 година живота, потпуно недовољни да му осигурају ону материјалну и социјалну сигурност и стабилност, коју му гарантује Устав.

За исправност овог мишљења говори изричито и став савезног законодавца, када је реч о утврђивању услова за стицање права на старосну пензију, и то у првом реду, непотпуну старосну пензију, за коју је довољан и стаж од 15 година, ако је осигураник-мушкарац навршио 65, а жена 60 година живота, односно стаж од 20 година, ако су осигураници навршили: мушкарац 60, а жена 55 година живота.

И једно, и друго већ по себи говори да законодавац искључује могућност рада, и на основу тога рада, личног дохотка и доприноса, који би могли послужити као основа за њихов даљи статус осигураника, па и могућност да се на основу таквог „рада“ обезбеди њихова материјална и социјална сигурност и стабилност, које им гарантује Устав, када наврше наведене

(15) Чл. 7. Устава гласи: „Једино рад и резултати рада одређују материјални и друштвени положај човека. Нико не може непосредно или посредно стицати материјалне користи експлоатацијом туђег рада.“

(16) Нота горе под 8, 9 и 11).

године живота. Овакав став има свој *ratio* у томе, да су и „рад“ и његови „резултати“ после ових година, *потпуно индиферентни*, и као такви без *икаког* утицаја на права стечена на основу рада, извршеног до тог доба. У противном, законодавац би овакве појединце пре обавезао да и даље раде, и да по том основу стичу даљи стаж осигурања, али то није могао учинити јер је стао на становиште, да се радом после навршених одређених година живота, не може више постићи онај његов двоструки циљ, који смо напред навели, и што је у ствари и мотивисало законодавца да раду вршеном у том добу то и не дозволи, иако се, разуме се, појединцима не може већ и по Уставу, забранити да раде. Још мање овакав рад и у „овом добу“ може утицати на стечена права оних појединаца, који су радили 40 година, *због чега ни по ком основу савезни законодавац не доводи у питање пуно остварење ових права уживаоцима*, па ни по основу њихова рада који би по навршеној 60, 65, па чак и 70. години обављали! — чл. 9. наведеног закона (17).

На исти начин као и чл. 9. наведеног савезног закона, могућност рада пензионера у радном односу или самосталној делатности решава и Статут Републичке заједнице пензијског и инвалидског осигурања радника — Београд (Службени гласник Србије бр. 1/73). Наиме, по чл. 16. овог Статута који је донет на основу Закона о пензијском и инвалидском осигурању Србије, могу ступити у радни однос или се бавити самосталном делатношћу, само *уживаоци непотпуне превремене старосне пензије*, који су пензију остварили са пензијским стажом мањим од 40 година када је у питању мушкарац, односно 35 година када је у питању жена, а и ово у границама доба живота из чл. 9. ст. 1. и 2. Закона о основним правима. Но, и у оваквим случајевима, укупни пензијски стаж, за нову, пуну пензију може бити само са 40 мушкарац, односно 35 година, жена.

Ово већ по себи говори и да *уживаоци пуне, посебно старосне пензије*, не могу уопште доћи у обзир, да ступе у радни однос или да се баве самосталном делатношћу са истим садржајем. Они само могу радити, што су дужни по Уставу до год могу, али тај њихов рад, нема ни карактер ни садржај рада у радном односу или онога у самосталној делатности, због чега овакав њихов „рад“, ни „приходи“ од њега, не могу ни по ком основу утицати на право на пензију и његово остварење.

У прилог овога говоре и прописи Основног закона о пензијском осигурању (Сл. л. СФРЈ бр. 51/64), у којима се „рад“ који може обављати уживалац пуне старосне пензије, назива „било какав рад“, а никако рад у радном односу или у вршењу самосталне делатности — чл. 104, а по чл.

(17) Закон Србије је усклађивање пензија у чл. 30. препустио Заједници осигурања, да она то „ближе“ уређује статутом и другим општим актима. Заједница је то већ учинила Статутом (Сл. гласник Србије бр. 1/73) у чл. 120—123. тако, да се пензије обавезно усклађују „почетком сваке календарске године ако се ниво животних трошкова у протеклој години повећао најмање за 3%“. Све остало, па и питање, од када се овакво повећање признаје, остављено је и овде, да се утврди општим актом Скупштине заједнице! Што значи, колико заједница, толико решење, а толико и могућности да овако парцијална решења неизбежно доведу и доводе до повреде равноправног положаја грађана у њиховим правима по Уставу, па тиме и самог Устава.

38/3 запошљавањем уживаоца пуне старосне пензије, не успоставља се својство осигураника, а тако је то, примерице решено и у чл. 20. Уговора о осигурању адвоката Адвокатске коморе Србије и Војводине, са важношћу од 1. јануара 1969. године (Службени гласник Србије бр. 8/69).

Код оваквог стања ствари по прописима, очигледна је сва неразборитост решења у чл. 48. наведеног закона. Та неразборитост се посебно огледа у *линеарности* датог решења: важи за све уживаоце пензија, без изузетка, сем војних. Зашто? Чиме оправдати ову и овакву линеарност? Да ли тиме, да се „ослободе” радна места за оне који траже посао, или да се спречи „неоправдано богаћење”? То се из закона не види.

Био један или други разлог у мотиву овога прописа, а тешко да је могуће наћи трећи, мудрост је налагала, да се унесе одређено разликовање. Јер, ако је реч о томе, да се „ослободе” радна места, то у односу на адвокате — уживаоце пензија не долази у обзир, с обзиром да на бироима рада једва има пријављених незапослених судија, адвоката, па и других правника који траже запослење. А ако их и има то је у тако незнатном броју да се може занемарити.

Ако је у питању други разлог, дакле, спречавање „неоправданог богаћења”, онда адвокати — уживаоци пуне старосне пензије, који као такви „раде”, нису у стању да се, ни оправдано, а још мање неоправдано обогате „зарадом” од таквог „рада”. Прво због тога, а то је и основно, што за тако нешто немају, у првом реду, физичке а у већини случајева, ни умне снаге, а и када би имали и једно и друго, порески цензус је таквих размера, да му се „богаћење”, било у једном или другом виду, потпуно онемогућује. Стога је њихов рад, у овом добру и статусу, далеко више, резултат привржености и љубави према свем занимању — адвокатском позиву у коме су провели свој радни век, него могућности зараде, и жеље за њом. Сем тога, остајући у своме позиву, све док им то физичке могућности дозвољавају, они су добродошли са својим дугогодишњим искуством и кроз то стеченим знањем, како својим млађим колегама, али још више појединцима и правним лицима, јер ће и једни и други, било како било, не једном, и то у оним најважнијим и највишим питањима, по некад и судбинским, затражити и са благодарношћу прихватити и користити њихову помоћ и сарадњу у одбрану својих законских интереса. Ово и због тога, што је у бити адвокатског позива, увек и без изузетка, у питању заштита и одбрана интереса другог, а у овом интересу централни проблем је заштита и одбрана друштвених интереса и његова места и овлашћења у праву

IV

Ако је законодавац СФРЈ овлашћен, као што јесте, да законски прецизира, утврди и прокламује, непосредно на основу Устава, сва основна права из пензијског осигурања, па је то и учинио, онда је по логици ствари, *само он могао бити овлашћен да установи, када се та права и под*

којим условима могу уживаоцу ускратити, умањити, па и одузети, ако би таквих могућности по Уставу било.

Ми смо горе изнели, иако *grosso modo*, анализом уставних одредаба, у чему нас утврђује и овакав став савезног законодавца, да таквих уставних могућности нема. Нема *уставне*, па према томе, *ни правне основе*, да се једном стечена и призната старосна пензија и обавеза на њену исплату уживаоцу, ускрати, умањи, или и — одузме! Посебно, таква је могућност по Уставу искључена, ако би уживалац такве пензије (а изнад свега старосне пензије!), био још „способан“ да „радом“ нешто и „заради“, — чл. 7, 12, 14. и 36. Устава СФРЈ и Амандман XXI тач. 1/2, тач. 3/3. и тач. 5, и Амандман XXX тач. 2/2. (18).

У присуству оваквих уставних и законских решења, СФРЈ, законодавац Србије није био овлашћен, нити је могао да Уставом и савезним Законом овако утврђено и заштићено право на пензију, као ни пријем већ стечене пензије, уз то, стечене и утврђене пре 1. јануара 1973. године, а и иначе, *одузме, обуставом исплате, ни по ком основу*, а најмање *по основу могућег рада после пензионисања*, како је то прописано у наведеном чл. 48. Закона.

Колико је, не само немогуће него и неумесно и неразборито овакво решење у чл. 48, и нарочито колико оно превазилази и уставне и законске могућности законодавца Србије у овој материји, сведочи и само решење о валоризацији пензија. Сем осталог, и оно речито говори да право на пензију, као основно и *највише* право из пензијског осигурања, није чак ни у погледу валоризовања стечених пензија, без обзира на време када оне настану, или су настале, остављено парцијалном и партикуларном решавању по републикама и покрајинама. Још мање се може бранити, и по Уставу и по савезном Закону, да се баш таквим партикуларним и парцијалним решењима, по републикама и покрајинама, одузму и ускрате и сама основна права, како то несрећно чини законодавац Србије.

Стога, ово и овакво решење нехотице намеће и зебњу и слутњу, јер нуди могућност, да се дође чак и до тога, да би уставотворци и законодавци, на нивоу република и покрајина, могли доћи на мисао да укину, ако не право, а оно исплату пензија — *horibile dictu* — чак и без икаквих разлога! Констатација је тешка, али баш због такве своје природе, она се и намеће, у присуству оваквог решења законодавца Србије, које није само ван граница Устава СФРЈ него је још уз то и озбиљна негација његових основних начела, како смо напред изнели.

Зато је оваква могућност, и опасност од ње, један аргуменат више да је право на пензију и уживање тог права, у основи, ван домаћњаја регионалних, републичких и покрајинских решења било у ком виду, а и друкчије него што произилази из самих начела Устава, на основу којих их је ближе одредио и утврдио савезни Закон.

(18) Види ноту горе под 8). Амандман XXX тач. 2/2. гласи: „Федерација преко својих органа и организација:

2) уређује основна права радних људи у удруженом раду којима се обезбеђују њихов Уставом СФРЈ утврђени положај у самоуправним и друштвено-економским односима... уређује основна права радних људи ради обезбеђења њихове социјалне сигурности и солидарности“. (?)

Све горе изложено показује, да је чл. 48. Закона о пензијском и инвалидском осигурању Србије, у делу којим обуставља исплату пензија уживаоцима пуних старосних пензија, како то већ показује његова примена од стране органа осигурања, противан свим горе наведеним прописима па и чл. 70, чл. 147, и чл. 148. Устава СФРЈ, и наведеног савезног Закона. У истој мери, он је противан начелима и одредбама Устава Србије, који, *mutatis mutandis*, у односу на ова човекова права и обавезе садржи исте норме као и Устав СФРЈ, па их нисмо посебно цитирали, држећи се начела субординације норми (19).

Конечно, и на основу свега реченог, *in medias res*, ово је решење и *противу уставно*, и *противзаконито*, па има основа очекивати да ће и Уставни суд Југославије и Уставни суд Србије, сваки у својој надлежности, на основу чл. 145. и 146, чл. 241, 246. и 249. Устава СФРЈ, односно чл. 229. и 232. Устава Србије, покренути поступак за оцену уставности и законитости овог прописа (20).

Др Саво С. Стругар

РЕЗЮМЕ

Право на пенсио

Исходя из основных начал и положений Конституции СФРЮ, автор в статье обращает внимание и доказывает, что у граждан не могут отнять, в числе остального, два основных права, к числу которых принадлежит и право на пенсию.

Однако ст. 48 Закона о пенсионном и инвалидском страховании СР Сербии, по которой прекращается выплата пенсия лицам „вступившим в трудовое отношение” или же занимающимся самостоятельной трудовой деятельностью, отняла эти права, при чем права на результаты труда непосредственно, а, косвенным образом, и право на труд.

В статье указывается и доказывается путем анализа основных начал и остальных положений Конституции СФРЮ, основных положений Закона об основных правах на пенсионного и инвалидного страхования СФРЮ, а также Конституции СР Сербии, что положение ст. 48 данного закона СР Сербии находится в противоречии с конституцией и является незаконным.

(19) Ми смо до те мере земља устава и закона, да се по своме значају у нашим условима, ови прописи могу упоредити, са значајем који има Бог у филозофији Достојевог. Наиме, у универзалној филозофској физици Достојевог каже се, а још више увиђа, да ако Бога нема све је допуштено. Са истим разлогом, а посебно његовим људским значајем, може се рећи и код нас, да ако се Устав и закони не поштују или се не примењују, онда је све дозвољено — врата безакоња и злућа широм су отворена. Колико је то погубно, у првом реду за наш правни систем и његово функционисање у заштити социјалног и економског поретка, а посебно за сферу личних права човека и његов бивствујући интегритет, не треба ни говорити.

(20) При овоме треба увек имати на уму, јер је то од искона и знано и присутно, у имају према својим грађанима право на све, у првом реду на оданост, која према потреби, овим нашим јадранско европским просторима, да само држава и отаџбина, и *једино оне*, не искључује ни личне жртве највеће људске вредности. И баш због тога, оне се, нити могу, нити смеју, играти са њиховим правима и слободама, која су им гарантована уставом. А шта је друго, ако не игра, ако се грађанима једним прописима, и то највишег, уставног ранга, гарантују ова права као највиша и неотуђива, а другима им се одузимају, као што је овде случај.

Одним из основных начал Конституции СФРЮ является право человека на гарантированную экономическую и социальную прочность и стабильность. В качестве действительного, но и правового, конституционного основания данных его прав является самая высшая обязанность человека — обязанность трудиться.

По Конституции основой всему являются труд и его результаты. Отсюда вытекает и их значение для всей системы общества, ибо они составляют не только его фундаментальную, но и общеуниверсальную основу, без которой общество, на них покоящееся, невозможно представить ни на одно мгновение.

Устанавливая подробнее право на пенсию и порядок ее получения. Закон об основных правах, исходя из конституционных гарантий материальной и социальной прочности и стабильности человека, не обуславливает его зависимостью от каких-либо условий и не ставит под вопрос его полное осуществление со стороны лица, на которое распространяется социальное страхование. Такая позиция, занятая союзным законом, по которой он оберегает и обеспечивает полную неприкосновенность, гарантированных конституцией, данных прав, находится вне распространения на них решений отдельных регионов, республик и краев. В силу этого имеются основания ожидать, что и Конституционный суд Югославии и Конституционный суд Сербии, каждый в пределах своей компетенции, возбудит вопрос находится ли ст. 48 в согласии с Конституцией и Законом.

SUMMARY

The right on pension

The article warns and proves, on the basis of main principles and provisions of the Constitution of SFRY, that two basic rights, among others, can not be taken away from her citizens, and one of these is the right on pension.

However, Article 48 of the Law on pension and invalid insurance of SR Serbia has deprived this right by suspension of payment of pensions to those users who «enter an employment or perform indigenous activity through personal labour». In this way the right on results of labour has been deprived directly and, by that alone, indirectly the right on labour, too.

The article points out and demonstrates through analyses of basic principles and other provisions of the Constitution of SFRY, as well as through respective rules of Law on basic rights from pension and invalid insurance of SFRY and the Constitution of SR Serbia, that such provision of Article 48 of said Law of SR Serbia is anti-Constitutional and contrary to the Law.

One of the basic principles of the Constitution of SFRY is the right of man on economic and social security and stability. The highest human obligation, obligation to work, is the real but also Constitutional and legal basis of these rights.

According to the Constitution, labour and results of labour are the basis for everything and that is why they are so important for the social system whose fundamental and general principle they form and without which thus organized society can not be imagined in its existence even for a moment.

Defining more precisely the right on pension, conditions and modes for its acquisition, the Law on basic rights does not introduce the dependence on any possible conditions and also puts its full realization out of question — all this in accordance with Constitutional guaranties of material and social security and stability of man. Such attitude of Federal law, keeping and ensuring the full immunity and Constitutional guaranty of these rights, speaks

by itself that the right on pension, as well as the using of this right, is out of control of regional, partial, republican and provincial concepts. For this reason, there is a sound basis to expect that the Constitutional Court of Yugoslavia and the Constitutional Court of SR Serbia, each in its competence, will initiate a procedure for appraisal of constitutionality and legality of the Article 48.

RÉSUMÉ

Le droit à la pension de retraite

En partant des principes fondamentaux et des dispositions de la Constitution de la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie, il est signalé et démontré dans cet article qu'on ne peut pas priver les citoyens, entre autres, des deux droits fondamentaux, dans lesquels se trouve compris le droit à la pension de retraite.

Cependant, l'article 48 de la Loi sur l'assurance de retraite et l'assurance invalidité de la République Socialiste de Serbie, en suspendant le payement de la pension de retraite à ceux des bénéficiaires qui sont «entrés en relation de travail» ou à ceux qui par leur travail personnel exercent une activité autonome, a supprimé ces droits, à savoir: les droits aux fruits du travail directement et de ce fait, indirectement, aussi le droit au travail.

Il est signalé et démontré dans cet article tant d'après l'analyse des principes fondamentaux et des autres dispositions de la Constitution de la RSF de Yougoslavie que des prescriptions correspondantes de la Loi sur les droits fondamentaux de l'assurance de retraite et de l'assurance invalidité de la RSF de Yougoslavie, ainsi que de la Constitution de la République Socialiste de Serbie, qu'une telle disposition de l'article 48 de la loi mentionnée de la République Socialiste de Serbie est inconstitutionnelle et illégale.

Un des principes fondamentaux de la Constitution de la RSF de Yougoslavie est le droit de l'homme à la sécurité économique et sociale et à la stabilité. En tant que fondement réel, mais aussi juridique, constitutionnel, de ces droits se trouve la suprême obligation de l'homme, l'obligation de travailler.

D'après la Constitution tout a pour base le travail et les résultats du travail, d'où leur importance pour le système même de la société qui constituent non seulement sa base fondamentale, mais aussi sa base générale universelle, sans laquelle il est impossible de concevoir, un seul instant, la société organisée sur cette base, même dans sa propre existence.

En déterminant d'une manière exacte et dans plus de détails le droit à la pension de retraite, les conditions et le mode d'acquisition de ce droit, la Loi sur les droits fondamentaux ne le fait pas dépendre de quelques conditions que ce soient et ne met pas en question sa réalisation compète de la part des titulaires — bénéficiaires, et tout ceci en conformité avec les garanties constitutionnelles de la sécurité matérielle et sociale et de la stabilité de l'homme. Une telle prise de position de la loi fédérale, qui protège et assure l'entière inviolabilité et la garantie constitutionnelle de ces droits plaide, par soi-même, en faveur de la thèse que le droit à la pension de retraite, et la jouissance de ce droit, se trouvent en dehors de la portée des solutions régionales, partielles, des républiques fédérées et provinciales. C'est pourquoi il y a tout lieu d'espérer que la Cour constitutionnelle de Yougoslavie et la Cour constitutionnelle de Serbie, chacune dans son ressort, initieront la procédure pour l'estimation de la constitutionnalité et de la légalité de l'article 48.